

TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK K PŘEDMĚTU HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY (5HD200)

Slovník vznikl v rámci projektu IRS Inovace didaktických pomůcek k předmětu Hospodářské dějiny 5HD200 č.14/2015, jehož řešitelský tým tvoří členové Katedry hospodářských dějin NF VŠE v Praze.

Je třeba upozornit, že pojmy nejsou vysvětlené vyčerpávajícím způsobem. Jejich výběr a definice odpovídají obsahu a pojetí přednášek úvodního kurzu z hospodářských dějin 5HD200 Hospodářské dějiny. Terminologický slovník je určen především pro studijní a výukové účely výše uvedeného předmětu, nikoli jako univerzální výkladový slovník. Neprošel jazykovou ani redakční úpravou.

ČÁST Ing. Kláry Fabiankové, Ph.D.

12. PŘEDNÁŠKA

Mao Ce-tung

–(1893–1976); oficiální přezdívka „Velký kormidelník“; čínský politik a jeden z nejkrutějších diktátorů; v 1949–1976 předseda ÚV KS; v 1949–1959 předseda vlády; v 1921 jeden ze zakladatelů čínské komunistické strany; Dlouhý pochod (ústup komunistů z jihovýchodu na severozápad Číny v 1934–1935) z něj učinil úspěšného vůdce strany; v občanské válce porazil japonské okupanty i konkurenční národní armádu Kuomentangu; v 1949 vytvořil Čínskou lidovou republiku a stal se první hlavou státu; zavedl vlastní hospodářská, politická a ideologická opatření, včetně plošného kultu osobnosti (viz maoismus); v 1959 narušil diplomatické vztahy se Sovětským svazem a Čínu izoloval od většiny zemí východního bloku; byl přesvědčen o blížící se atomové válce se Sovětským svazem a začal rychlým tempem investovat do zbrojení, které rovněž (kromě důsledků politiky velkého skoku nebo kulturní revoluce) vedlo ke zruinování národního hospodářství; od 70. let 20. století se stáhnul z politického života.

Kampaň sto květů

–(1956–1957); politická a kulturní kampaň vyhlášená čínskou komunistickou vládou v čele s Mao Ce-tungem (viz Mao Ce-tung) v době začínající destalinizace; probíhala údajně na podporu větší svobody slova a nezávislého myšlení; byla založena na myšlence, že pokud bude kritika členů strany, státních zaměstnanců, inteligence a dalších obyvatel oprávněná, prospěje rozvoji země; veřejná kritika hospodářsko-politických poměrů v Číně se vymkla oficiální kontrole; vláda reagovala represivními opatřeními vůči kritikům převážně v podobě trestu smrti nebo deportace do pracovních táborů lao-kaj na převýchovu.

Kolektivní podnik

–typ podniku zakládáný v rámci Tengových reforem (viz Teng Siao Pching) v Čínské lidové republice v 1979–1989; byly podporovány vládou a představovaly vhodný zdroj rozpočtového příjmu; podniky disponovaly především kapitálem a půdou; vzhledem k vládnímu dohledu měly omezenou autonomii v rozhodování; oproti státním nebo individuálním (individuálně vlastněným) podnikům měly několik

výhod; vyplácely zaměstnancům mzdu odpovídající jejich odvedené práci nebo je mohly bez problémů propustit; musely sledovat tržní signály, vyrovnat se s velkou konkurencí a současně realizovat zisk; na druhou stranu měly omezený přístup k subvencím; podniky se uplatnily v lehkém i těžkém průmyslu; negativem byly často nevyjasněná vlastnická práva, vyšší zdanění nebo vládní tlak na zvyšující se počet přijatých pracovníků; v 90. letech 20. století došlo ke zpomalení dynamiky růstu počtu tohoto typu podniků.

Kulturní revoluce

–(1966–1976); politická kampaň v Číně za Mao Ce-tunga (viz Mao Ce-tung) uplatňovaná ve snaze zlikvidovat ve společnosti vliv starých tradičních (konfuciánských) zvyklostí, tradic, návyků i kultury; záměrem bylo posílení Maovy pozice, odstranění starých funkcionářů, intelektuálů, oponentů a očistná revoluce po neúspěšných opatření v rámci politiky Velkého skoku (viz velký skok), rovněž mělo dojít k vytvoření nové převychované komunistické společnosti a zavedení vojenského režimu; politickou situaci prakticky ovládly rudé gardy (viz rudé gardy); byly zavedena celá řada omezení a represí vůči celé společnosti; jednalo se o ideologický fenomén vedoucí k hospodářsko-politické destabilizaci a mezinárodní izolaci země.

Maoismus

–varianta marxismu prosazovaná čínským vůdcem Mao Ce-tungem (viz Mao Ce-tung) ve druhé polovině 20. století s vlastními specifiky a ideologií; hlavní myšlenky jsou obsaženy v Rudé knize; jedná se o krajně militantní směr v komunistickém hnutí usilující o hegemonii v rozvojových zemích; vybudován na základě stalinismu; integruje mnohé prvky čínského feudálního i novodobého nacionálního politického myšlení; absolutizuje roli násilí v politice, politický systém redukuje na úlohu vůdce a kult osobnosti; rozpracovává leninskou představu světové revoluce jako permanentní revoluce, zdůrazňuje modelový charakter čínské revoluce pro nastávající komunistickou revoluci v nerozvinutých zemích, vychází z představy revoluční lidové války jako guerillové války; odmítá mírovou spolupráci kapitalistických a socialistických bloků; opírá se o bezpodmínečnou poslušnost obyvatelstva, armádu i propagandu; prosazuje sinocentrismus, kategorizaci společnosti a převýchovné pracovní tábory; ve srovnání se Stalinovou koncepcí hrál poněkud odlišnou a obecně důležitější roli agrární sektor; zemědělství nemělo primárně sloužit jako zdroj finančních prostředků pro industrializaci, jak tomu například bylo v době prvního pětiletého plánu v SSSR, neboť subjektem revoluce je rolnictvo; existuje řada maoistických politických stran, ačkoli po Maově smrti jich většina zanikla či se k jeho politice přestala otevřeně hlásit.

Rudé gardy

– ozbrojené oddíly bolševiků (především dělníků) v Rusku v období říjnové revoluce; od 1918 součástí Rudé armády; rovněž organizovaná militantní skupina mladých přívrženců Mao Ce-tunga (viz Mao Ce-tung); působily především v době čínské kulturní revoluce v 1966–1968 (viz kulturní revoluce); organizace pojmenovaná po vojenské jednotce, kterou řídil v 1927 Mao Ce-tung; čítaly několik milionů členů prosazující Maoův kult osobnosti; zaútočila i na vedení komunistické strany, snažily se o skandalizaci politických odpůrců; likvidovaly kulturní dědictví a jakékoliv projevy západního (zahraničního) vlivu; organizovaly masové demonstrace a prosazovaly násilí; důsledkem jejich akcí politický i ekonomický chaos v zemi; po kulturní revoluci byli její členové odesíláni na venkov za účelem nucené převýchovy; v 1968 definitivně rozpuštěny.

Socialismus s čínskými prvky

– označení čínského modelu socialistické ekonomiky s kapitalistickými prvky (socialistická tržní ekonomika); program reform, který se měl týkat zemědělství, průmyslu, obrany a vědy a techniky prosazený Teng Siao-pchingem (viz Teng Siao-pching) ke konci 70. let 20. století, Čína se částečně otevřela zahraničnímu obchodu a zahraničním investicím vedoucím k modernizaci výrobních postupů; bylo povoleno soukromé vlastnictví podniků – dílčí liberalizace ekonomiky s cílem dosáhnout soběstačnosti; vytvořeny tzv. zvláštní ekonomické zóny (viz zvláštní ekonomická zóna); vedly od 80. let 20. století k rychlému růstu čínské ekonomiky.

Teng Siao-pching (vl. jm. Teng Si-sien)

– (1904–1997); čínský komunistický politik a reformátor; v 1957–1967 generální tajemník ÚV KS; v 1977–1980 náměstek předsedy ÚV KS; v ekonomické oblasti prosazoval čínský model socialistické ekonomiky (viz socialismus s čínskými prvky); usiloval o modernizaci ekonomiky a zlepšení vztahů se Západem; pomohl Čínu přeměnit v jednu z nejrychleji rostoucích ekonomik světa; byl spoluodpovědný za potlačování lidských práv, například za brutální potlačení pokojných protestů studentů v 1989 a tzv. politiku jednoho dítěte.

Velký skok vpřed

– (1958–1962); oficiální pojmenování hospodářské politiky v Číně v rámci druhého pětiletého plánu vedoucí k socialismu; radikální ekonomická a politická opatření za Mao Ce-tunga (viz Mao Ce-tung) distancující se od sovětského modelu měla vést k rozvoji průmyslu a zemědělství; měla zvýšit čínskou výrobu (především výrobní kvóty v objemu oceli) s cílem učinit z ní velmoc srovnatelnou s USA a Velkou Británií a vybudovat komunismus do 15 ti let; dlouhodobým cílem bylo rovněž zlikvidovat potenciální kritiky režimu, rodinné vztahy, peníze a soukromé vlastnictví; v zemědělství byly vytvořeny lidové komuny, které měly být soběstačné a zodpovědné za výsledky; každá komuna měla vlastní průmyslové (hliněné) pece a vyráběla často nekvalitní ocel; uplatňována totální mobilizace a propaganda; důsledkem oslabení Maovy pozice ve vedení strany a přijetí prvků sovětského modelu organizace státu; dále i rychlý ekonomický propad, kolaps zemědělské výroby, přidělový systém a hladomor, který si dle odhadů vyžádal více než 30 milionů obětí.

Zvláštní ekonomická zóna

– vytvořena v rámci omezené liberalizace čínské ekonomiky v období vlády Teng Siao-pchinga (viz Teng Siao-pching); zóna se zvláštním hospodářským režimem, kde mohou podnikat a investovat zahraniční podnikatelé na základě výhodných podmínek (nízké daně, celní osvobození); zvláštní ekonomické zóny patřily mezi ekonomicky nejrychleji rostoucí oblasti Číny (např. Šen-čen aj.); cílem vzniku bývá obvykle zvyšování investic ze zahraničí, což má přispět zejména k urychlení hospodářského růstu vybraných regionů; podpora vývoje a využití inovací a nových technologií; ke zvýšení konkurenceschopnosti zboží a služeb; ke zvýšení exportního potenciálu; k obnově staré dopravní infrastruktury a k vytváření a zajištění nových pracovních míst; podobné zóny vznikají i v dalších zemích světa, například v Brazílii, Rusku nebo Indii.